

Nu verkrijgbaar bij
gridvl.nl

Graafwerk voor de Panther-Stellung

&

DE TOESTAND IN FRONTSTAD ARNHEM, 1944-1945

Inhoudsopgave

Karin J.F. van Veen

Inhoudsopgave

Welkom in het spergebied	7
1. EEN SPANNENDE NAZOMER IN ARNHEM	8
Prelude tot 17 september 1944	9
Dilemma's in het Duivelshuis	9
Duitse vorderingen van onroerende goederen	11
2. OPERATIE MARKET GARDEN EN DE SLAG OM ARNHEM	16
Plannen voor Operatie Market Garden	17
Er hangt iets in de lucht	20
Impressies van de Slag in en rond Arnhem	22
De nasleep van de mislukte slag	33
3. DE VORMING VAN HET SPERGBIED	36
Een spergebied onder militair gezag	37
De evacuatie van Arnhem	40
Apeldoorn als voornaamste pleisterplaats	52
De Betuwe aan de overzijde: offensief, evacuatie en inundatie	61
4. DE SITUATIE IN DE ONTRUIMDE STAD	68
Militaire machthebbers op een sinister toneel	69
De functies van de stad	70
Medische voorzieningen	74
Achterblijvers met een reden	76
De Technische Nooddienst, het brandweerkorps en het waterpompstation	78
De verblijfskampen in de stad	83
5. DE PANTHER-STELLUNG VERDEDIGINGSLINIE	84
Een gat in de Duitse verdediging	85
Van <i>Westwall</i> naar <i>Weststellung</i> ; de <i>Panther-Stellung</i> in het grotere geheel	85
De <i>Panther-Stellung</i> langs de Rijn	87
Organisatie en uitvoering werkzaamheden	90
Opzet en inrichting militaire versterkingen	94
Bouwinstructies van de <i>Wehrmacht</i>	96
Militaire stafkaarten en plattegronden (in kleur)	106
6. BOUWLOCATIES PANTHER-STELLUNG	118
Arnhemse kant van Westervoort aan de IJssel	119
Kleefse Waard, Arnhemse Broek, IJsseloord, Velperbroek, Pleij en Nieuwe Haven	125

De Rijnkade en het stadscentrum bij de rivier	132
Graven in het puin bij de Oude Kraan	140
Onderlangs: tankvallen en versperringen	142
De Utrechtseweg, het museum en het ziekenhuis	149
Klingelbeek richting spoorbrug Oosterbeek	152
Arnhem-Zuid als voorportaal	156
Spoorbarricade van Den Brink naar Velperpoort	164
Door Diependaal naar de Hoogkamp	169
Het <i>Ehrenfriedhof</i> en het veld op de Kattenberg	172
Het buitenbeentje: Vliegveld Deelen	180
<i>Flak</i> -terrein op de Kattenberg	181
Burgers Dierenpark en het Openluchtmuseum	185
Van Moscowa langs Golflinks naar Geitenkamp	193
Van Geitenkamp langs A12 naar Velperpoort	197
Bunkerbouw op het landgoed van de barones	199
7. LIEBESGABEN AUS ARNHEIM	208
Spergebied met verborgen agenda	209
<i>Feldwirtschaftskommando 10</i>	210
De komst van de <i>Bergungskommando's</i>	214
Ooggetuigen van de roofpartijen	216
8. BEVRIJDING, TERUGKEER & WEDEROPBOUW	222
De opmars naar de eindstrijd	223
De bevrijding van Arnhem	224
Het begin van de wederopbouw	228
Explosieven ruimen en afbraak van de linie	241
De nasleep voor de Arnhemmers	246
Over de auteur en dit onderzoek	251
Bronnen	253
Fotoverantwoording	259

Groot formaat, soft cover, 270 pagina's verhalen van ooggetuigen en informatie, 190 zwart-wit foto's + 10 plattegronden en militaire kaarten in kleur

Frontstad Arnhem 1944-1945

Arnhem, november 1944. *‘Onder normale omstandigheden zou het voor een ploeg van 60 à 70 man geen grote taak zijn om die bunkers en verbindingloopgraven te maken, maar wij zagen er tegenop als tegen een berg.’* Aan het woord is een dwangarbeider op het landgoed van de barones bij de Velperweg. Zeker 10.000 Nederlandse dwangarbeiders werken van september 1944 tot medio april 1945 in frontstad Arnhem.

Terug naar eind september 1944. Terwijl de Slag om Arnhem nog gaande is, moeten de bewoners op last van de Duitse legerleiding vertrekken. *Operatie Market Garden* is deels mislukt en de Rijn in Gelderland wordt het nieuwe front tussen de bezetter en de geallieerden. Een 40 kilometer brede zone verandert in een militair sfergebied. De ontheemde Arnhemmers vrezen het ergste. Hoe zullen zij bij terugkeer hun huizen aantreffen? Zeven maanden lang blijft Arnhem de hoofdstad van een post-apocalyptische wereld waarin niets meer normaal functioneert.

De tewerkgestelden zijn opgepakt bij razzia's in plaatsen als **Amersfoort, Utrecht, Naarden, Bussum, Zeist en Rotterdam**. Ook **geëvacueerde Arnhemmers** keren zo weer terug naar hun stad. Bovendien houden de Duitsers **buitenlandse krijgsgevangenen** vast. Al deze mannen moeten een verdedigingslinie aanleggen voor de *Wehrmacht*: de *Panther-Stellung*. Rond Arnhem ontstaat een gordel van loopgraven, geschutopstellingen, tankbarricades, schuilonderkomens en mijnevelden. **Bunkers op het landgoed van de barones, loopgraven langs de Rijn, tankgrachten bij Onderlangs, een Flakstelling op de Kattenberg en barricades langs de Schelmseweg**. Dit alles en meer komt voorbij. De mannen vertellen uitgebreid over hun werkzaamheden en belevenissen aan het front. Los van veel ongemak en sleur, maken zij bizarre en soms ronduit hilarische situaties mee. Na een zeer zware beschieting is daar medio april 1945 eindelijk de bevrijding. Gevolgd door het eerste **stadsherstelwerk** en de stapsgewijze terugkeer van de Arnhemmers.

Karin van Veen plaatst het dagelijkse frontleven tegen de achtergrond van de algehele toestand in Arnhem. De aanhoudende beschietingen, bombardementen en het graafwerk voor de verdedigingslinie richten een enorme ravage aan. Intussen plunderen Duitse commando's de verlaten panden op ongekende schaal. Maar in deze chaos is niet alles verloren. Gebleven bewoners doen wat zij kunnen om nog iets van waarde te redden. Van Veen verricht onderzoek op basis van dagboeken, literatuur en archiefmateriaal. Zij laat de betrokkenen persoonlijk aan het woord en verheldert wat **dwangarbeiders** in dit oorlogsgebied hebben meegemaakt. Voor **Arnhemmers** beschrijft zij wat er is gebeurd nadat hun stad tot verboden gebied werd verklaard.

Dit boek vormt een tweeluik met *Dwangarbeiders in de vuurlinie. Het kampeven in frontstad Arnhem, 1944-1945*. In 2023 verscheen de publicatie over het sfergebied in de Liemers. In 2025 volgt de Zuidelijke Veluwezoom van Oosterbeek tot Rhenen.

Prijs € 33,50 exclusief verzendkosten. In Oosterbeek afhalen kan ook.

Bestel bij Graven in de vuurlinie, <https://gridvl.org/boek-bestellen/>

